6. Kazanseva N. A. Razvitiye garmonicheskogo sluxa u mladshix shkolnikov sredstvami muzikalno-didakticheskoy igri kak pedagogicheskaya problema / Kazanseva N.A., Moskvina I.V. // Vestnik Shadrinskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta. – 2011. – № 3 (12). – S. 73-77.

7. Kak prepodavat solfedjio v XXI veke / sost. O. Berak, M. Karaseva. – Moskva: Klassika-XXI, 2016. – 220 s.

REZYUME. Mazkur maqolada bugungi kunda oliy ta'lim tizimining o'quv jarayonida Solfedjio fanini o'rni, uning maqsad va vazifalari hamda shartlari xususida so'z yuritilgan. Shuningdek, maqolada Solfedjio darslarida olingan bilim va ko'nikmalar talabalarga cholg'u ijrochiligi va an'anaviy xonandalik darslarida, shuningdek, badiiy yo'nalishning qo'shimcha umumiy rivojlantiruvchi dasturlarining boshqa fanlarini o'rganishda muhim ahamiyat kasb etishi haqida bayon etilgan.

РЕЗЮМЕ. В данной статье рассматривается роль сольфеджио в образовательном процессе системы высшего образования на сегодняшний день, его цели, задачи и практическая значимость. Также в статье отражено, что знания и навыки, полученные на занятиях по сольфеджио, важны для учащихся на уроках инструментального исполнительства и традиционного пения, а также при изучении других дисциплин дополняющих их гармоничного развивающих программ музыкального искусства.

SUMMARY. This article discusses the role of solfeggio in the educational process of the higher education system today, its goals, objectives and practical significance. The article also reflects that the knowledge and skills gained in solfeggio classes are important for students in instrumental performance lessons and traditional singing, as well as in the study of other disciplines that complement their harmonious developing programs of musical art.

МУЗЫКАНЫҢ ЭЛЕМЕНТАР ТЕОРИЯСЫ: ЖАСАЛМА ИНТЕЛЛЕКТ ПЕНЕН БАЙЛАНЫСЛЫ ПЕРСПЕКТИВАЛАР

М.Б.Насыров – *үлкен оқытыўшы*
Өзбекстан мәмлекетлик көркем өнер ҳәм мәденият институты Нөкис филиалы
"Театр ҳәм көркем өнер" факультети, "Вокал" кафедрасы

Таяныш сөзлер: жасалма интеллект, музыканың элементар теориясы.
Ключевые слова: искусственный интеллект, элементарная теория музыка.
Key words: artificial intelligence, elementary theory of music.

Музыка - бул миллетине, жасына, социаллық дәрежесине қарамастан, ҳәр бир адамның кеўили ушын түсиникли болған универсал тил болып, бул бизди басқа дүньяларға алып кетиўши, еслеўлерди оятыўшы ҳәм әпиўайылықты ашық-айдын сезимлер менен бояўшы сыйқырлы күш. Ол жапырақтағы самалдың сыбырлысы сыяқлы әсте ҳәм нәзик, ямаса гүлдирмама гүлдирмамалары сыяқлы күшли ҳәм қуўатлы болыўы мүмкин. Музыка тек ўақыт бойынша тәртипке салынған сеслер жыйындысы емес. Бул қурамалы ҳәм терең система болып, онда ҳәр бир элемент - нама, үнлеслик, ритм, тембр өз орнын ийелейди, тәкирарланбас орталық жаратады, белгили бир сезимлерди оятады.

Музыка қайғыда тәселле бере алады, қаҳарманлыққа ийтермелейди, қуўаныш ҳәм үмит бағышлап адамларды бирлестириўге, улыўмалық ҳәм аўызбиршилик сезимин пайда етиўге уқыплы. Музыка дәўир, мәденият ҳәм өзине тәнликтиң көриниси болып түрли халықлардың тарийхы ҳәм дәстүрлери, арзыў-нийетлери сәўлеленген. Музыка инсаниятты мәңгилик жолдасы болып, пүткил өмир даўамында биз бенен бирге жолдас болып келеди. Музыканың элементар теориясы тийкарғы принцип ҳәм түсиниклерди өз ишине алады: сес, нама, ритм, гармония.

Кейинги жылларда бул тийкарлар заманагөй технологиялар, соның ишинде, музыканы жаратыў ҳәм оны қабыл етиў ушын жаңа шеклерди ашып беретуғын жасалма интеллект пенен интеграцияланып атырғанлығын көремиз. Кейинги жылларда жасалма интеллект (АИ) ниң жедел раўажланыўы себепли музыка тараўында сезилерли өзгерислер жүз бермекте. Музыканы жаратыўдан баслап, анализлеў ҳәм үйрениўге шекем жасалма интеллект композиторлар, атқарыўшылар ҳәм музыка теориясын үйренип атырған студентлер ушын жаңа шеклерди

ашады. Музыка дөретпелериниң дүзилиси ҳәм үнлеслигин түсиниўдиң тийкары сыпатында түрли авторлықтағы мысалы: В.А.Вахромеев, И.В.Способин, Б.Алексеев, А.Мясоедов, Красинская Уткин Музыканың элементар теориясы китаплары да бул технологиялық жетискенликтен шетте қалмайды. Ең перспективалы бағдарлардан бири музыкалық шығармаларды автоматикалық анализлеў ушын жасалма интеллекттен пайдаланыў болып табылады.

Машиналық үйрениў алгоритмлери гармониялық избе-изликлерди, мелодиялық сызықларды, ритмикалық структураларды тез ҳәм анық анықлай алады. Бул оқыўшылар ҳәм сазенделерге өз жумыслары ҳаққында оператив пикир алыў, қәтелерди анықлаў ҳәм өз көнликпелерин арттырыў имканиятын береди. Буннан тысқары, жасалма интеллект ҳәр бир студенттиң индивидуал билим алыў пәти ҳәм усылына сәйкес келетуғын интерактив оқытыў бағдарламаларын жаратыў ушын да қолланылыўы мүмкин. Және бир қызықлы бағдар композицияда жасалма интеллектти қолланыў болып табылады. Жасалма интеллект тийкарындағы системалар музыка идеяларын пайда етиўи, гармониялық прогрессияны усыныўы ҳәм берилген параметрлер тийкарында намалар жаратыўы мүмкин. Ҳәзирше жасалма интеллект инсанның дөретиўшилиги орнын баса алмай атырған болса да, ол композиторларды илҳамландырыў ҳәм дөретиўшилик шеңберин кеңейтиў ушын күшли қуралға айланыўы мүмкин. Музыканы анықлаў алгоритмлери қолжазба ноталарды автоматикалық түрде расшифровкалаў, архив жазыўларын санластырыў ҳәм музыкалық шығармалардың интерактив базаларын жаратыў имканиятына ийе болды.

Бул изертлеўшилер ҳәм музыкантларға үлкен көлемдеги мағлыўматларға ийе болыў ҳәм музыка тарийхын үйрениў ушын жаңа перспективаларды ашыў имканиятын береди.

Бирақ, музыка теориясында жасалма интеллект келешеги ҳаққындағы оптимизм менен бирге, мүмкин болған қәўиплерди де есапқа алыў әҳмийетли. Олардан бири студентлер ҳәм музыкантлар өзлериниң еситиў ҳәм анализлеў көнликпелерин раўажландырыў орнына жасалма интеллектке таянып, технологияларға ҳәдден тыс байланысып қалыў қәўпи болып есапланады. Жасалма интеллекттен қоллап-қуўатлаў қуралы сыпатында пайдаланыў ҳәм музыкалық принциплерди терең түсиниўди қәлиплестиретуғын дәстүрий оқытыў усылларын сақлап қалыў арасында тең салмақлылықты табыў зәрүр. Және бир машқала композицияда жасалма интеллекттен дан пайдаланыўдың әдеп-икрамлылық мәселелери менен байланыслы.

Жасалма интеллект тәрепинен жаратылған музыкаға авторлық ҳуқықы, дөретиўшилик процесинде инсан ҳәм машинаның үлесин қалай анықлаў ҳаққында сораў туўылады. Композитор ҳәм атқарыўшылардың мәплерин қорғаў мақсетинде музыка тараўында жасалма интеллекттен пайдаланыўды тәртипке салатуғын анық ҳуқықый нормаларды ислеп шығыў зәрүр. Усы қыйыншылықларға қарамастан, музыканың элементар теориясында жасалма интеллектти қолланыў перспективалары келешеги жоқары болып қалмақта. Билимлендириў бағдарламаларына жасалма интеллектти интеграцияланыўы музыка теориясын үйрениўди және де интерактив, арзан ҳәм жекелестирилген түрге келтириўи мүмкин. Композиторлар өз дөретиўшилиги шегараларын кеңейтип, жаңа музыкалық форма ҳәм усыллар менен тәжирийбе өткериў ушын жасалма интеллекттен пайдаланыўы мүмкин. Музыкатаныўшылар жасалма интеллект жәрдеминде үлкен көлемдеги музыкалық мағлыўматларды талқылаўы, музыка тарийхындағы жаңа нызамлылықлар ҳәм тенденцияларды ашыўы мүмкин. Ақыр-ақыбетинде, жасалма интеллекттиң музыка элементар теориясына интеграцияланыўының нәтийжеси билимлендириў процесин жақсылаў, дөретиўшилик көзқарасларды кеңейтиў ҳәм музыкалық мийрасты сақлаў ушын оның потенциалынан қаншелли нәтийжели пайдалана алыўымызға байланыслы. Музыкалық мәдениятты раўажландырыўдың күдиретли қуралына айланыўы ушын жасалма интеллекттен пайдаланыўға ақыл ҳәм жуўапкершилик пенен қараў зәрүр. Солай етип, элементар музыка теориясын үйрениў ҳәм әмелиятқа жасалма интеллектти енгизиў билимлендириў процесин жетилистириў, дөретиўшилик потенциалды кеңейтиў ҳәм музыкалық мийрасты қәстерлеп сақлаў ушын кең имканиятлар ашады.

Келешекте бизиң түсинигимиз ҳәм музыкаға болған қатнасымызды түпкиликли өзгертип жиберетуғын буннан да көбирек инновациялық жасалма интеллект қолланыўларын күтиўимиз мүмкин.

1. Музыканың элементар теориясының тийкарлары. Музыка ҳәм жасалма

интеллекттиң өз ара байланысын түсиниў ушын музыканың тийкарғы қурамлық бөлеклерин қарап шығыў әҳмийетли:

• Сес: Бул музыкалық аңлатыўдың тийкары болып, вибрациялар арқалы анықланады. Ҳәр бир сес белгили бир бийиклик (жийилик), қаттылық (амплитуда) ҳәм тембрге ийе болады.

• Саз: Бул ҳәр қыйлы бийикликтеги сеслердиң избе-излиги болып, пүтин бир көринис сыпатында қабыл етиледи. Сазлар бийиклиги ҳәм узақлығы өзгеретуғын нотолар тийкарында қәлиплеседи.

• Ритм: Сеслерди ўақыт бойынша шөлкемлестириў, оған тек ғана сеслердиң даўамлылығы емес, ал үзилислер де киреди. Ритм музыкалық шығарманың дүзилисин белгилейди.

• Гармония: Бир ўақытта жаңлайтуғын сеслердиң бирлесиўи, аккордлар ҳәм прогрессияларды пайда етеди. Үнеслик музыкалық шығарманы байытып, оны және де тәсирли етеди.

✓ 1. Музыканың элементар теориясы - нота үлгилери. а) Интерваллар; Әпиўайы интерваллар 1-мысал. Математика. Кодты нусқалаў

C - D → үлкен секунда;
C - E → үлкен терция.
C - F → таза кварта;
C - G → таза квинта;
Нота жазыўы:
математика
Кодты нусқалаў
C—D
C—E
C—F
C—G
б) Лад ҳәм тонлық.
2-мысал: C-dur ҳәм A-moll.
математика
Кодты нусқалаў
C D E F G A B C (C-dur)
A B C D E F G A (A-moll).
Әпиўайы нота үлгиси:
Кодты нусқалаў
(C-dur гаммасы көтерилиўши ҳәм төменлеўши).
(A-moll тәбийий гамма).

✓ 2. Музыка теориясында жасалма интеллект. Жасалма интеллект әллеқашан музыканы жаратыў, талқылаў ҳәм үйретиўге жәрдем бермекте. Төменде бул елементар теория дәрежесинде қалай қолланылыўына мысаллар келтирилген.

а) Гамма ҳәм аккордларды пайда етиў;

Жасалма интеллект сораў тийкарында гамма ямаса аккорд пайда етиўи мүмкин. Пайда етиў үлгиси:

Сораў: C-dur гаммасын пайда етип, әпиўайы аккордларды таңлаң. Жасалма интеллект жуўабы: C-dur гаммасы:

C - D - E - F - G - A - B - C

Басқышларда үшсеслик:

- C - E - G (C)
- D - F - A (Dm)
- E - G - B (Em)
- F - A - C (F)
- G - B - D (G)
- A - C - E (Am)
- B - D - F (Bdim)

✓б) ритмикалық сүўретлерди анализлеў.

Жасалма интеллект ритмли сүўретлерди таныйды ҳәм түсиндирип бере алады. Үлги:

Нота үлгиси:

| ♩ ♩ ♩ ♩ | ♫ ♫ ♫ ♫ | ♩ ♪♪ ♩ |

Жасалма интеллект анализ:

Биринши такт 4 шереклик.

Екинши такт - 8 лик, топланған.

Үшинши такт - синкопа элементлери менен (шеректен кейинги сегизинши).

3. Музыка теориясын үйрениўде ЖИ перспективалары Интерактив оқытыў: Жасалма интеллект оқыўшының қәтелерин (мысалы, надурыс қурылған интерваллар) есапқа алған ҳалда оқытады. Жеке тапсырмаларды дәретиў: Оқыўшының дәрежесине сай мысаллар. Кери байланыс: диктант, гармониялық анализлер ҳәм намаларды тексериў. Ноталарды қайта ислеў (OMP): Ноталарды сканерлейсиз – Жасалма интеллект оларды таныйды ҳәм анализлейди. Сес синтези: Жасалма интеллект сиз жазған нәрсени қәлеген стильде ойнап береди. Сабақ яки презентация ушин идея.

Тема: Интерваллар, гаммалар ҳәм ритмлерди изертлеўде жасалма интеллект қандай жәрдем бериўи мүмкин?

Мазмуны: Нота үлгилери (C-dur, интерваллар, ритм). Жасалма интеллект аккордларын пайда етиўге мысаллар. "Сабақлық ҳәм Жасалма интеллект" салыстырмасы. (мысалы, MuseNet, AIVA ямаса жасалма интеллект жәрдемшиси бар Flat.io сайты арқалы)

2. Музыка тараўында жасалма интеллект Жасалма интеллекттиң мүмкиншиликлери өсиўи менен биз музыканы дәретиў ҳәм қабыллаўда жаңа усылларды көрип атырмыз:

2.1. Музыка дәретиў. Жасалма интеллект үлкен көлемдеги мағлыўматларды анализлеў

арқалы оригинал музыка дөрете алады. OpenAI MuseNet ҳәм Google Magenta сыяқлы платформалар белгили композиторлардың шығармаларынан үйренип, ҳәр түрли жанрларда композициялар жаратыў мүмкиншилигине ийе болады. Бундай системалар музыкантларға дөретиўшилик процесинде жәрдем берип, оларға күтилмеген идеялар ҳәм мелодиялық жүрислерди усыныўы мүмкин.

2.2 Аранжировка ҳәм қайта ислеў. Жасалма интеллект қураллары музыкалық шығармаларды автоматлы түрде аранжировкалай алады. Олар шаўқымды азайтыў ҳәм ҳәр түрли аудио эффектлерди қолланыў арқалы жазыўлардың сапасын жақсылаўға уқыплы болып, музыканы жаратыў процесин кең аудитория ушын қолайлы етеди.

2.3 Музыка анализи.Жасалма интеллекттиң музыкалық шығармаларды таллаў қәбилети дыққатқа ылайық. Бундай анализаторлар үлгилер ҳәм структураларды анықлаўы, шығармалардың эмоционаллық мазмунын баҳалаўы мүмкин. Бул сазенделерге өз композицияларында қайсы элементлер жақсы ислейтуғынлығын түсиниў имканиятын береди.

2.4 Интерактив қосымшалар. Жасалма интеллект тийкарында интерактив қосымшалардың пайда болыўы пайдаланыўшылар ушын жаңа имканиятларды ашты. Бул платформалар адамларға музыка менен байланысыў, өз намалары ҳәм аранжировкаларын жаратыў имканиятын береди, бул болса композиция жаратыў процесин қызықлы жумысқа айландырады.

2.5 Жекелестириў. Жасалма интеллект пайдаланыўшыларға музыка бойынша усыныслар бериў арқалы олардың қәлеўлерин үйрениўи мүмкин. Бул тек ғана пайдаланыўшы тәжирийбесин жақсылап қоймастан, ал жаңа жанрлар ҳәм атқарыўшыларды ашыўға да жәрдем береди.

3. Машқалалар ҳәм шақырықлар. арлық абзаллықларына қарамастан, музыкада жасалма интеллекттен пайдаланыў бир қанша машқалаларды келтирип шығарады:

• Авторлық ҳәм ҳуқықлар: Авторлық пенен байланыслы мәселелер музыка жасалма интеллект жәрдеминде жаратылғанда әҳмийетли болады. Алгоритм ислеп шығыўшы ма, пайдаланыўшы ма ямаса жасалма интеллекттиң өзи ме, ким автор болып есапланады?

• Дөретиўшилик: жасалма интеллект ҳақыйқый дөретиўшилик қәбилетине ийе ме ямаса оның жумысы тек мағлыўматларды анализлеў нәтийжеси ме? Ол инсан музыкасына тән болған эмоционаллық тереңликти қайта жарата ала ма?

• Эмоциялар: Жасалма интеллект музыкада ҳақыйқый сезимлерди жеткере ала ма? Алгоритмлер музыкантлар өз шығармаларына қоятуғын сезимлердиң тереңлигин аңлай ала ма? Солай етип, музыканың элементар теориясы ҳәм жасалма интеллект интеграциясы дөретиўшилик ҳәм таллаў ушын жаңа имканиятларды усынады. Музыка тараўының келешеги инсан ҳәм машина бирге ислесиўи менен анықланыўы мүмкин, бунда жасалма интеллект музыкантлар ҳәм изертлеўшилерге жаңа шеклерди ашыўда жәрдем береди. Сондай-ақ технологиялардың раўажланыўын бақлап барып, көркем өнер, бәринен бурын, өзин-өзи көрсетиў имканияты екенлигин умытпаўымыз керек. Жаңа идеялар ҳәм технологияларға ашықлық биз билген музыканы өзгертиўши инновацияларға алып келиўи мүмкин.

Пайдаланылған әдебиятлар

1. Handbook of Artificial Intelligence for Music: Foundations, Advanced Approaches, and Developments for Creativity (ред. Eduardo Reck Miranda, Springer, 2021) — *Jasalma intellekt hám muzıka boyınsha keń mańlıwmatnama: muzıkalıq intellektti qalay modellestiriw, muzıkanı simvolikalıq kórsetiw, algoritmlik kompoziciya haqqındańı baplardı óz ishine aladı.*SpringerLink+2library.usi.edu+2

2. Mathematical Music: From Antiquity to Music AI (Nikita Braguinski, Routledge/Focal Press, 2022) — *Muzıka, matematika hám zamanagóy jasalma intellekt kóz-qaraslardıń baylanısların úyrenetuǵın kitap. "Elementar muzika teoriyası"n algoritmlik hám jasalma intellekt kóz-qarasları menen baylanıstırıwǵa járdem beredi.*routledge.com

3. The Future of Music: Towards a Computational Musical Theory of Everything (Guerino Mazzola и др., Springer, 2020) — *Muzika teoriyasın formalizaciyalaw imkaniyatları hám oniń jasalma intellekt penen óz-ara tásiri haqqındańı kitap.* SpringerLink

4. Deep and Shallow Machine Learning in Music and Audio (Shlomo Dubnov & Ross Greer, Routledge, 2024) — *Signal teoriyaları, simvolikalıq muzıka kórinisleri hám jasalma intellekt / mashina*

úyreniwin baylanıstırıwshı texnikalıq kitap. Maqalanıń "Jasalma intellekt muzıka elementlerin qalay túsinetuǵını" haqqındaǵı bólimi ushın paydalı bolıwı múmkin. routledge.com+1

5. The AI Music Problem: Why Machine Learning Conflicts With Musical Creativity (Christopher W. White, Routledge, 2025) — *Mashinalıq úyreniwdi muzikada qollanıw mashqalaların, sonıń ishinde, muzika teoriyası, dúzilisi, kompoziciyası hám ne ushın jasalma intellekt qıyınshılıqlarǵa dus keletuǵınlıǵın úyrenetuǵın eń sońǵi kitap.* routledge.com+1

6. Artificial Intelligence and Music Ecosystem (Martin Clancy (ред.), Taylor & Francis/Routledge, предполагается издание 2026) — *Muzıkadaǵı jasalma intellekt haqqında pánler aralıq jıyındı: teoriya, praktika hám etika. Bul jıyındı ulıwma kontekst bólimi ushın derek bolıwı múmkin.*

7. Lupker, J. A. T., & Turkel, W. J. (2021). Music Theory, the Missing Link Between Music-Related Big Data and Artificial Intelligence. Digital Humanities Quarterly, 15(1). digitalhumanities.org.*Muzika teoriyası jasalma intellekt algoritmlik jantasıwların qalay kúsheytiwi múmkinligin úyreniw - mısalı, lad/klyuchtı anıqlaw máseleleri ushın.*

РЕЗЮМЕ. Мақалада жасалма интеллект (АИ) тийкарғы факторға айланады, музыканың елементар теориясы музыка тилиниң тийкарлары - ноталар, интерваллар, ритм, лад, тоналлық, аккордлар ҳәм елементар форманы қамтып алады. Бүгинги күнде технологиялардың, атап айтқанда, жасалма интеллекттиң раўажланыўы бул тийкарларды үйрениў ҳәм әмелиятта қолланыўда жаңа перспективаларды ашпақта. АИ әллеқашан музыкалық мысалларды жаратыўда, ноталарды автоматикалық түрде таллаўда, аккордларды дүзиўде ҳәм ҳәттеки интерактив оқытыў платформаларын жаратыўда қолланылмақта. Ол тапсырмаларды оқыўшының дәрежесине сәйкеслендирип бере алады, соль ўақыттың өзинде оған мүнәсибет билдиреди, қәтелерди анықлайды ҳәм индивидуал раўажланыў жолларын усынады. Бул теорияны үйрениўди және де қолайлы, көргизбели ҳәм жекелестирилген етеди. Буннан тысқары, АИ дөретиўши шерик сыпатында баслап атырған музыкантлар ҳәм оқытыўшыларға ҳәр қыйлы усыллардағы шынығыўлар, ритм сүўретлери ҳәм әпиўайы намаларды жаратыўда жәрдем бериўи мүмкин. Сондай-ақ, аралықтан билим алыў ҳәм музыканы өз бетинше үйрениў имканиятларын кеңейтеди. Солай етип, жасалма интеллекттиң музыканың елементар теориясы тараўына интеграцияланыўы музыка билимлендириўин модернизациялаўға, оны және де нәтийжели, қызықлы ҳәм кең көлемдеги билим алыўшылар ушын қолайлы етиўге хызмет етеди.

РЕЗЮМЕ. В статье представлен искусственный интеллект (ИИ) становится ключевым фактором элементарная теория музыки охватывает основы музыкального языка — ноты, интервалы, ритм, лад, тональность, аккорды и элементарную форму. Сегодня развитие технологий, в частности искусственного интеллекта (ИИ), открывает новые перспективы в обучении и практическом применении этих основ. ИИ уже применяется в генерации музыкальных примеров, автоматическом анализе нот, построении аккордов и даже в создании интерактивных обучающих платформ. Он способен адаптировать задания под уровень ученика, мгновенно давать обратную связь, распознавать ошибки и предлагать индивидуальные пути развития. Это делает изучение теории более доступным, наглядным и персонализированным. Кроме того, ИИ может использоваться как творческий партнёр, помогая начинающим музыкантам и преподавателям генерировать упражнения, ритмические рисунки и простые мелодии в различных стилях. Он также расширяет возможности дистанционного обучения и самостоятельного изучения музыки.Таким образом, интеграция искусственного интеллекта в область элементарной теории музыки способствует модернизации музыкального образования, делает его более эффективным, интересным и доступным для широкого круга обучающихся.

SUMMARY. The article presents artificial intelligence (AI) as a key factor. Elementary music theory covers the basics of musical language—notes, intervals, rhythm, mode, tonality, chords, and elementary form. Today, the development of technology, particularly artificial intelligence (AI), is opening up new perspectives in the teaching and practical application of these fundamentals. AI is already being used to generate musical examples, automatically analyze notes, construct chords, and even create interactive learning platforms. It can adapt tasks to the student's level, provide instant feedback, recognize mistakes, and suggest individual paths for development. This makes learning theory more accessible, visual, and personalized. In addition, AI can be used as a creative partner, helping novice musicians and teachers generate exercises, rhythmic patterns, and simple melodies in various styles. It also expands the possibilities for distance learning and independent study of music. Thus, the integration of artificial intelligence into the

field of elementary music theory contributes to the modernization of music education, making it more effective, interesting, and accessible to a wide range of students.

QARAQALPAQ MILLIY MUZÍKALARÍNÍŃ TÁRBIYALÍQ ÁHMIYETI

Omarova Anar – *oqıtıwshı*
Shamurodova Madina Xolmurod qızı
Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı

Tayanısh sózler: muzıka, xalıq qosıqları, xalıq namaları, milliy qosıqlar, professional muzıka.
Ключевые слова: музыка, народные песни, националъные песни, профессиональная музыка.
Key words: music, folk songs, national songs, professinal music.

Qaraqalpaq xalıq kompozitorlarınıń vokal dóretpeleri ádebiyat, súwretlew óneri, teatr kórkemóneri hám milliy mádeniyatımızdıń ajıralmas bir bólegi bolıp esaplanadı. Muzıka kórkem óner dóretiwshiliginiń basqa túrlerden ayırmashılıǵı sonda, qaraqalpaq klassik ádebiyatı jazba túrinde yamasa kóshirme, yáki bolmasa awdarma túrinde bolsın, belgili dárejede sanlıqqa iye bolǵan bolsa, al muzıkada nota jazıw payda bolǵanǵa shekemgi dáwirdegi dóretpelerden guwa bolǵanday belgili baslı namalardıń tiykarǵı nusqasın yáki bolmasa kóshirmesin tabıw júdá qıyın. Ol baqsılardıń ustazdan shákirtke ótiw sıyaqlı yadlaw jolı arqalı jetip keldi.

Hár qıylı qıyınshılıq jaǵdaylarda rawajlanıp óz ruwxıy miyrasların xalıqtıń tariyxıy turmısına baylanıslı muzıka sawatı bolıwına qaramastan quramalı namalardı dóretip qaldırǵanlıǵı ushın olardı xalıq kompozitorları dep atasaq qátelespymiz. Xalıq kompozitorlarınıń (baqsılar) házirge shekem bizge belgileri-Ǵáripniyaz, Aqımbet, Muwsa, Súyew, Shernazar, Arzı, Juman hám.t.b. Olar dóretip qaldırǵan «Muwsa sen yarı», «Jıǵalım», «Demir donlı», «Muxalles» namalarınıń bir qansha túrleri, «Eshbay», «Dembermes», «Sanalı keldi», «Sárbinaz», «Úsh top», «Xoja bala», «Mertewil», «Iraniy», «Sen yar qal endi», «Bozataw», «Kúnxoja», «Nalısh», «Teke nalısh», «Xoshım palwan» hám.t.b. qosıqlar. Saz namalarınan «Nama bası», «Aq ishek», «Serper», «Mıń túmen», «Nar iydirgen», «Qaradáli», «Torǵay naması», «Jarǵanat». «Qara jorǵa», «Shernazar naması», «Ziywarjan», «Ilme sultan» hám.t.b. nama hám sazlar qaraqalpaq awızeki professional muzıka fondına kiredi. Klassik namalardıń dóreliwdegi ózgesheliklerinińiń biri, olar kóbinese klassik shayırlardıń (Kúnxoja, Ájiniyaz, Maqtumqulı, Berdaq, Ótesh hám.t.b.) shıǵarmalar tekstlerine hám xalıq dástanlarınıń tekstlerine (qaharmanlardıń quwanısh, qayǵı, súyiniw háreketlerine) arnap baǵdarlamalıq mazmunǵa jaqınlatıp dórelgen. Belgili izertlewshi alım, ilimpaz E.E.Romanovckaya bılay jazadı:

«Klassikalıq muzıkanıń xalıq namalarınan eń xarakterli ózgesheliklerinen biri, olar aruz formasındaǵı ádebiy tekstlerge, al xalıq qosıqları 7, 8, 11 buwınlı dinamikalıq ólshemlerge tiykarlanıp keledi». [2.B.79]

Qosıq qurılısınıń formaları aruz, barmaq hám erkin ólshemlerge baylanıslı usınday namalardıń dóreliw jaǵdayları qaraqalpaq muzıkasınıń dóreliw usıllarına kútá jaqın keledi. Ótkeni qaysı bir xalıqtıń milliy namasın alıp qarasaqta jay ólshemde qosıqlarda dórelmey, kóbinese quramalı formalarda: «Muxalles» namasınıń túrlerine, Ájiniyaz shayırdıń «Áy álip», «Shıqtı jan», «Kórmedim» qosıqlarına, Kúnxojanıń «El menen», Berdaqtıń «Boladursań» qosıǵına «Bes perde» namasınıń, «Muwsa sen yarı» namasına «Góruǵlı» dástanınan hám.t.b. qosıqlarǵa arnalıp keletuǵınlıǵın kóriwimizge boladı. Awızeki professional muzıka, milliy namalardan rawajlanǵan melodiya, forma jaǵınan quramalılıǵı hám atqarıwshılıq qıyınshılıǵı, ulıwma alǵanda specifikalıq ózgesheligi jaǵınan úlken parıq etip, atqarıwshıdan arnawlı qánigelikti, sheberlikti talap etedi. Sonıń ushında xalıq qosıqların atqarǵanday qosıq aytıw uqıbı bar, sheber atqarıwshıdan úlken tayarlıqtı hám óz ústinde shınıǵıwdı, sheberlikti, vokallıq uqıplılıqtı talap etedi. Sonlıqtanda «Muwsa sen yarı», «Adıńnan», «Xoja bala», «Kúnxoja» hám.t.b. namalardı áytewir gez kelgen baqsılar jaqsı atqara almaydı. Xalıq tili menen aytqanda «Duwtardıń qulaǵına búlbil qondırǵan» eń ataqlı baqsılarda neshshe jıllar ustazlarǵa erip, shárikirtlik mektepten ótkennen keyin ǵana atqarǵan. Olar talay jerde namalardıń iri qayırmasm alalmay, yaki súykimsiz shertip ustazların renjitipte júrgen.

Namalardı tolıq shertiwdiń qıyınshıńıǵı jóninde xalıq naqıllarında: «Duwtar birde jeti jılda, birde qırıq jılda boysınadı, birde dártlige joldas» delingen. Bul xalıq tilindegi asıra siltegen